

1-I-98/2

~~K-I-6/1~~

A
ESİN.E
İSL
1970

VII. TÜRK TARİH KONGRESİ

25 — 29 Eylül 1970 — Ankara

BİLDİRİ ÖZETLERİ

293

.....
İslâmiyetten Evvelki Türk İkonografisinde Ay, Güneş ve Yıldız.
.....

Türk Tarihi Dr. EMEL ESİN . 1970

VII. TÜRK TARİH KONGRESİ

25-29 Eylül 1970 - Ankara

Dr. Emel Esin
KÜTÜPHANE
BİLDİRİ ÖZETLERİ

Dr.Emel Esin KÜTÜPHANESİ	
Demirb. no:	00293
Tasnif no:	A ESIN.E 15C 1970

İÇİNDEKİLER

I.

ESKİ ANADOLU VE ÖN ASYA

FEREMBACH, DENISE: <i>Les Hommes du Gisement Néolithique de Çatal Höyük</i>	1
UYANIK, MUVAFFAK: <i>Anadolu'nun Güney-doğusunda Kaya Resimleri Araştırmaları</i>	1
KOŞAY, HÂMİT ZÜBEYR: <i>Sakyal (Pulur) Tarih Öncesi Kazısı (Keban Projesi)</i> ..	3
FRENCH, DAVID: <i>The Chronology of Early Settlements in Western Anatolia</i> ..	3
OTTEN, H.: <i>Die Quellen zur Hethitischen Geschichte des 15. Jahrhunderts v. Chr</i>	4
EDEL, ELMAR: <i>Ägyptische Ärzte und Medizin in den Briefen Ralmses' II. aus Boghazköy</i>	4
STEINHERR, FRANZ: <i>Die Grosskönigsinschrift von Nişantaş (Boğazköy)</i>	5
ALP, SEDAT: <i>Hiti: Hiyerogliflerinde Anlamı Bilinmeyen Bir Unvan</i>	6
FIRATLI, NEZİH: <i>Phrygia'da, Afyon-Çavdarlı Hüyük'te Bulunan Adak Heykelleri</i>	6
ORANSAY, B. S.: <i>Tanrular-Tanrısı El-Tanrı üzerine Araştırmalar</i>	7
ASGARİ, NUŞİN: <i>Bithynia'da Roma Devri Lâhitleri ve Bunların Bithynia Mezar Sanatı İçindeki Yeri</i>	7
HARPER, RICHARD: <i>Some Inscriptions of Roman Cappadocia</i>	9

II.

ORTA ASYA VE ORTA ÇAĞ TÜRK VE TÜRKİYE TARİHİ

CAFEROĞLU, A.: <i>Türk Hayat ve Tarihinde "Av Kültü"</i>	11
KIRZIOĞLU, M. FAHRETTİN: <i>"Dede-Korkut Oğuznâmeleri"nde Kars-Ani Bölgesi ve Kamsarakanlar</i> (M. s. 772)	12
SEVİM, ALİ: <i>Mir'atü'z-zeman fî Tarihi'il-Âyan'ın Selçuklu Tarihi Bakımından Değeri</i>	12
BUNİYATOV, ZİYA: <i>622-623 (1225 - 1226) Yıllarında Harezşah Celdlü-d-din: Mankburnu'nun Kafkasya'da Faaliyeti (Yerli kaynaklara göre)</i> ..	14
YÜCEL, YAŞAR: <i>Çoban-Oğulları Uc Beyliği</i>	15
EICKHOFF, EKKEHARD: <i>Kaiser Friedrich Barbarossa in Anatolien</i>	15
EPENDİYEV, OKTAY: <i>Safevî Devletinin Kurulmasında Türk Boylarının Oynadığı Rol</i>	15
ESİN, EMEL: <i>İslâmiyetten Evvelki Türk İkonografisinde Ay, Güneş ve Yıldız</i> ..	16
UZLUK, ŞAHABETTİN: <i>Felekâbât Sarayı Konya'nın Neresinde İdi, Kim İnşa Ettirdi, Çatısını Hangi Mimar Çattı</i>	18
KUBAN, DOĞAN: <i>Anadolu - Türk Mimarisinde Bölgesel Biçim ve Düzenlerin Anıları</i>	16

koyunlu aşiret birliklerine dahildi. Karakoyunlu ve Akkoyunlular XV. yüzyılda birbirinin ardınca Azerbaycan'da, Küçük Asyanın doğu vilayetleri ve batı İranda kendi hegemonyalarını kurmuşlardı.

Sonrakî geleneğe göre ilk zamanlarda yedi kızılbaş aşireti vardı; Rumlu, Şamlu, Ustaçlı, Fekeli, Afşar, Kacar, Zülkadır. Fakat tarihî kaynaklarda Safevilere katılan başka Türk boylarının da adları anılıyor; meselâ, Akkoyunlu boylarının genel olarak Türkmen adını taşıyan ayrı ayrı parçaları, Bayat, Varsak, Areslı, Karahlu, Alpavut, Bayburtlu, Karamanlı, Aşirli boyları gibi.

Safevî devleti kızılbaş boylarının üst tabaka derebeyleri olan emîrleri tarafından kurulmuştur. Maksat, devleti bu üst tabaka derebeylerinin menfaatlerine hizmet ettirmektir. Bu sebeptendir ki, asıl kızılbaş boylarının emîrleri mevcut toprakların esas kısmını kendi aralarında paylaşarak Safevî devletinin egemen kuvveti oldular.

EMEL ESİN: *İslâmiyetten Evvelki Türk İkonografisinde, Ay, Güneş ve Hilâl.*

Proto - Türk milletlerinin beşiği sanılan şimalî Asyada, Karasuk devrine atf edilen dikme taşlarda, astral remzler çoktur. Güneş, şuaları ile gösterilir. Hilâl, uçları yukarıya doğru, ince bir mukavves hattan ibârettir. "Astrolojik" denen bu taşlarda görülen toparlaklar ise yıldızları temsil etse gerektir. Bronz devri heykellerin başı etrafında da, şualı güneşi gösteren hâleler vardır. Bronz devrine âid, Sibiryadaki Beş-oba güneş ma'bedi, yassı büyük taşların şualı güneş şeklinde dizilmesinden müteşekkildi.

Yine proto-Türk milletlerle ilgili sayılan İç Asyalı boyların Milattan evvelki binyıllarda Çinde geliştirdiği arkaik piktoqramlarda ise, ikonografi biraz farklıdır. Hilâl kırkbeş derecede yatıktır. Güneş, ortası noktalı bir toparlaktır. Yıldızlar, Karasuk "astrolojik" taşlarında gösterildiği gibi, birer toparlaktan ibarettir.

Kushan devri Orta Asya Budhist muhitinde, hilâl ve güneş, beraber olarak, ve Yakın Doğu, hemzamân remzlerine benzer şekilde, tasvir edilirdi. Güneş, nisbeten büyük bir toparlaktır ve hilâlin şekli kalınca ve uçları yukarıya doğrudur. Yıldızlar, yine birer küçük toparlak şeklinde bulunuyordu.

Türk ikonografisinde, hem İç Asya prototiplerinden mülhem şekiller, hem de bir husûsî ay remzi müşahede edilir. "Rünik" işaretler arasında, toparlak veya yarım toparlak, "(a)"y'ın mevcûdiyeti, bu motifin eskiliğine delâlet eder. "(Λ)"nd rünik işareti, Karasuk "astrolojik" taşlarındaki gibi, uçları yukarıya dönük, ince, mukavves bir hattan ibâret bir hilâl ile, üç toparlaktan müteşekkildir. Belki hilâl ve üç yıldız temsil eder. Gerek uçları yukarı, gerek kırkbeş derecede yatık, ince bir mukavves hattan müteşekkil hilâl remzleri, Çin usûlünde ortası noktalı güneş tasvirleri, noktasız toparlaklarla gösterilen yıldızlar, halkalar, Türk tıngalıları arasında pek çoktur. Hilâl ve toparlak yıldız veya güneş remzleri, Batı-Türk paralarında, bazen hükümdarın tacı üstünde, tasvir edilir. Kadîm Kushan kültürü sâhasında ise, Tokharistanın Türk yabgusu'nun parası üzerinde, Kushan hükümdarlarının hilâl ve güneş remzi vardır. Ancak güneş, Çin usûlünde noktalıdır. Gök-Türk ve eski Kırgız yazıtlarında, "kün-ay" kültü, bâriz bir şekilde ifade edilir.

Uygur kaganları da "Kün-tengri" ve "Ay-tengri" de "kut bulurdu". Uygur ikonografisinde, şimâlî Asya şeklinde şualı güneş, hilâl veyâ "kün-ay" piktogramları, kagan, ma'bûd ve azizlerin tasvirlerinde, tekrerrür eder.

Hakanlı devrinde, "kün-ay" remzi, hükümdarın timsali olarak meydana çıkmaktadır. Uçları tepeye dönük bir hilâl ve Çin usûlünde noktalı bir toparlak olarak gösterilen güneşten teşekkül eder. Yıldızlar ise, hâlka şeklinde tasvir ediliyordu.

Mühr-ü Süleymân tarzında, altı köşeli yıldız, XII-XIII. yüzyıllarda Dihlide hâkim olan Türk Memlûklarından Yulduz'un paralarında görülür.

